

POLITIČKA DIMENZIJA HRVATSKO-MUSLIMANSKIH/ BOŠNJAČKIH ODNOSA TIJEKOM 1992. GODINE

Saša MRDULJAŠ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Centar Split, Split

UDK: 323(497.6)"1992"

Prethodno priopćenje

Primljeno: 29. 6. 2007.

Međunarodnim priznanjem državne neovisnosti Bosne i Hercegovine (BiH) te izbijanjem intenzivne srbijanske oružane agresije u travnju 1992. započinje i novo razdoblje hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa. U priloženom radu autor opisuje i analizira političku dimenziju tih odnosa tijekom 1992. Pri tome ističe da su tadašnja međunarodna politika prema BiH te izloženost izrazito snažnoj srbijanskoj oružanoj agresiji utjecali na stanovito objedinjavanje političko-obrambenih napora bosansko-hercegovačkih Hrvata i Muslimana/Bošnjaka. No unatoč tome, još iste godine odlučujući utjecaj na karakter hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa imali su suprotstavljeni ciljevi (vodstava) dvaju naroda u pogledu unutrašnjeg uređenja BiH te kontradiktoran odnos međunarodne zajednice prema tom pitanju. Dok se vodstvo hrvatskog naroda zalagalo za uređenje BiH kao složene države konstituirane od triju, uvjetno rečeno nacionalnih teritorijalnih, jedinica, politički su čelnici muslimanske/bošnjačke zajednice djelovali na transformaciji te zemlje u unitarnu, etnički nedecentraliziranu tvorevinu. Nemogućnost usklađivanja navedenih ustrojstvenih opcija u odgovarajućim je okolnostima vrlo lako mogla dovesti do izbijanja hrvatsko-muslimanskog/bošnjačkog oružanog sukoba u BiH, osobito uz odgovarajuće poticaje onih čimbenika kojima je takav sukob odgovarao.

Ključne riječi: rat u BiH, hrvatsko-muslimanski/bošnjački odnosi, međunarodna zajednica, Srbi u BiH

Saša Mrduljaš, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Centar Split, Poljana kraljice Jelene 1/1, 21 000 Split, Hrvatska.
E-mail: Sasa.Mrduljas@pilar.hr

UVOD: RAZLIKE IZMEĐU HRVATSKOG I MUSLIMANSKOG/BOŠNJAČKOG PRISTUPA UNUTRAŠNJEM UREĐENJU BOSNE I HERCEGOVINE

Međunarodno priznanje BiH te izbijanje intenzivne srbijanske oružane agresije na BiH (travanj 1992.) tamošnji su Hrvati i Muslimani/Bošnjaci,¹ predvođeni Hrvatskom demokratskom zajednicom BiH (HDZ BiH), odnosno Strankom demokratske akcije (SDA), dočekali na suprotnim pozicijama u kontekstu najvažnijeg bosansko-hercegovačkog otvorenog političkog pitanja.² Konkretno, pitanja o tome kakvo bi trebalo biti unutrašnje uređenje BiH, zemlje koja je u esencijalnom dijelu svoga ustavnog određenja bila definirana kao država triju konstitutivnih, suverenih i jednakopravnih naroda, tj. Hrvata, Srba i Muslimana/Bošnjaka (v. Ustavi ..., 1974., 62, 70, 103; Amandmani..., 1990.).³

Vodstvo HDZ-a BiH, dijeleći svoj stav s vodećim strukturom HDZ-a Hrvatske, tj. vladajuće stranke u toj zemlji – zalagalo se za njezino ustrojstvo kao složene, (kon)federativne državne tvorevine. S ciljem uspostave upravo takve BiH, u okolnostima određenima već izvršenom srbijanskom agresijom na hrvatska naselja, općina Bosansko Grahovo (Uništa) i Trebinje (Ravno i susjedna hrvatska sela) u kolovožu, odnosno listopadu, 1991. te obrambenom nedjelotvornošću središnjih vlasti – vodstvo je HDZ-a BiH osnovalo niz teritorijalno-samoupravnih hrvatskih zajednica: 12. i 18. studenog 1991. HZ Bosansku Posavinu te HZ Herceg-Bosnu, 14. i 27. siječnja 1992. HZ Usoru te HZ Srednju Bosnu a uskoro i HZ Soli te HZ Vrhbosnu (Begić, 1997., 65; Rotim, 1997., knj. 1., 519). One će se u listopadu 1992. udružiti u jedinstvenu Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu.

Hrvatsko opredjeljenje za (kon)federativnu BiH posebno se snažno očitovalo na zasjedanju Središnjeg odbora HDZ-a u Livnu 9. veljače 1992., kada je ista stranka izašla sa zahtjevom da referendumsko pitanje kojim se potkraj istoga mjeseca trebao utvrditi odnos bosansko-hercegovačkih građana prema neovisnosti BiH glasi: "Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državnu zajednicu konstitutivnih i suverenih naroda hrvatskog, muslimanskog i srpskog u njihovim nacionalnim područjima (kantonima) (Čekić, 1994., 312)?"⁴

Vodstvo SDA zauzimalo se za uređenje BiH kao unitarne ("građanske"), etnički nedecentralizirane države, u kojoj bi se u korist građanske suverenosti dokinula etno-suverenost triju naroda te u kojoj bi se njihova međusobna ravnopravnost artikulirala kroz pravo svakog od njih na zaštitu i razvijanje vlastita jezika, kulture, odgoja i obrazovanja.

Opredjeljenje SDA za unitarnu BiH vrlo se jasno očitovalo još u predizbornom razdoblju. Primjerice, na masovnom

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

skupu te stranke u Velikoj Kladuši 15. rujna 1990. Alija Izetbegović, predsjednik SDA, ustvrdio je sljedeće: "BiH kao građanska republika, to je definitivno opredjeljenje muslimanskog naroda: ne islamska, ali ni socijalistička, nego građanska; ali za to je potreban pristanak Srba i Hrvata" (Izetbegović, 2001., 82).

Nakon izbora muslimansko/bošnjačko opredjeljenje za transformaciju BiH u unitarnu državnu tvorevinu posebno se snažno manifestiralo "Proglasom 356 najuglednijih muslimanskih/bošnjačkih intelektualaca", izdanog u organizaciji SDA 10. lipnja 1991. Tako je u njegovoj četvrtoj i petoj točki stajalo: "Opredjeljujemo se za BiH kao građansku republiku, u kojoj će biti poštivani sloboda i prava čovjeka i građanina, te nacionalna prava naroda i manjina, u kojoj će vladati ekonomska i politička demokracija. To je trajno opredjeljenje muslimanskog naroda." / "Muslimani su spremni dio svog nacionalnog suvereniteta prenijeti na građanski suverenitet Bosne i Hercegovine. Pozivamo bosansko-hercegovačke Srbe i Hrvate da na isti način dio svog nacionalnog suvereniteta prenesu na građanski suverenitet Bosne i Hercegovine. Suverenitet BiH jeste zalag nacionalnog suvereniteta svakog od nas" (posredstvom: Filandra, 1998., 379-380; Valenta, 1991., 73-74).

Navedena konceptualna suprotstavljenost, u kojoj je HDZ-ova koncepcija BiH kao složene države bila mnogo kompatibilnija ustavnom određenju te zemlje kao i političko-pravnim, etički i funkcionalno relevantnim mehanizmima usmjerenim na regulaciju međuetničkih odnosa – primarno je proizlazila iz različitih demografskih pozicija dvaju naroda. Jer u skladu s njihovim brojčano manjinskim statusom, Hrvatima je odgovaralo da dominantan politički utjecaj imaju barem na dijelu prostora BiH, odnosno u okvirima teritorijalne jedinice unutar koje bi bili brojčana većina. Nasuprot tome, kako su do početka 1990-ih godina Muslimani/Bošnjaci bili na gotovo sigurnom putu prerastanja u apsolutno većinsku bosansko-hercegovačku zajednicu, unitarna BiH – ona u kojoj bi se odlučivalo po načelu "jedan čovjek jedan glas", u kojoj bi (gotovo) apsolutna većina glasova dolazila iz muslimanske/bošnjačke zajednice i u kojoj ne bi postojale ni autonomne, na etničkom načelu utemeljene teritorijalne jedinice – *de facto* bi predstavljala muslimansku/bošnjačku nacionalnu državu.⁵

U svakom slučaju, politička podvojenost između vodstva dvaju naroda te ustrajavanje i jedne i druge strane na vlastitoj "ustrojstvenoj" opciji u postojećim su okolnostima bili izrazito pogodna osnova za negativnu artikulaciju hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa. Na činjenicu što tijekom većeg dijela 1992. nije došlo do znatnije, stvarne destrukcije u hrvatsko-muslimanskim/bošnjačkim odnosima utjecala su dva bitna razloga.

RAZDOBLJE UMANJENOGA ZNAČENJA HRVATSKO-MUSLIMANSKIH/ BOŠNJAČKIH POLITIČKIH SUPROTNOSTI (TRAVANJ-RUJAN 1992.)

Pošto je početkom veljače 1992. pod vodstvom Petera Carringtona i Josea Cutilheira došlo do izravnog uključivanja međunarodne zajednice u pokušaje razrješenja bosansko-hercegovačke problematike, pokazalo se da ona oko unutrašnjeg uređenja BiH podržava rješenja koja su prilagođena njezinu ustavnom određenju te spomenutim mehanizmima regulacije međuetničkih odnosa. Zapravo, da podržava rješenja koja su uvelike bliska HDZ-ovoj koncepciji ustrojstva BiH.

S tim u vezi pod vodstvom međunarodne zajednice vrlo je brzo stvoren model uređenja BiH ("Izjava o načelima za novo ustrojstvo Bosne i Hercegovine" / "Cutilheirov plan"), po kojem je ona trebala funkcionirati kao (kon)federativna država unutar koje bi izvorište suverenosti bilo u njezinim narodima, odnosno njihovim, uvjetno rečeno, nacionalnim jedinicama. Konkretno, u točki A) toga plana pisalo je kako će "Bosna i Hercegovina biti država sačinjena od tri sastavne jedinice, temeljene na nacionalnim načelima i vodeći računa o gospodarskim, zemljopisnim i drugim kriterijima" te kako u njoj "suverenitet počiva u građanima muslimanskog, srpskog i hrvatskog naroda, te drugim narodima i nacionalnostima koji ostvaruju svoju suverenost građanskim sudjelovanjem u sastavnim jedinicama i u središnjim organima republike" (uvid u plan posredstvom: Tuđman, 2005., 156). Što je osobito važno, Cutilheirov su plan 18. ožujka 1992. neformalno prihvatili politički predstavnici svih bosansko-hercegovačkih etno-zajednica.

Unatoč tome što ga je već 25. ožujka SDA praktički odbio⁶ te unatoč otpočinjanju, istim činom "opravdavane", intenzivne srbijanske agresije, međunarodna je zajednica i idućih mjeseci svoj pristup BiH nastavila temeljiti na Cutilheirovu planu. Pri tome je uz kristalizaciju ustavno-pravnih predmeta osnovno neriješeno pitanje ostalo vezano uz određenje teritorijalnog okvira svake od nacionalnih jedinica. Temeljne pak smjernice uz pomoć kojih se trebalo riješiti pitanje unutarnje podjele BiH date su u točki E) samoga plana: "Uspostavit će se radna skupina, koja će odrediti teritorije sastavnih jedinica na temelju nacionalnih načela i vodeći računa o gospodarskim, zemljopisnim i drugim kriterijima. Karta utemeljena na apsolutnoj ili relativnoj većini u svakoj općini predstavljat će temelj rada radne skupine i biti će podređena samo amandmanima koji bi bili u skladu s gore navedenim kriterijima (Karta je priložena izjavi)", (uvid u plan posredstvom: Tuđman, 2005., 159).

Međunarodna podrška Cutilheirovu planu u bitnome je utjecala na umanjivanje konfliktne dimenzije tadašnjih hrvat-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

sko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa te na otklanjanje mogućnosti njihova usmjeravanja u nepoželjnom pravcu. Jer dokle god je međunarodna zajednica podržavala plan koji je Hrvatima omogućavao realizaciju njihovih htijenja, oni nisu imali nikakva razloga problematizirati svoje odnose s Muslimanima/Bošnjacima. Istodobno, svako radikaliziranje muslimanskog/bošnjačkog nezadovoljstva hrvatskim stavovima moglo je Muslimanima/Bošnjacima donijeti samo kontraproduktivne rezultate u razdoblju u kojem su Hrvati predstavljali najkooperativniju bosansko-hercegovačku zajednicu u odnosu na političke ambicije međunarodne zajednice u BiH te njezin oslonac u toj zemlji.

Tako su prilikom susreta predsjednika Hrvatske Franje Tuđmana s vodećim međunarodnim mirovnim posrednicima, odnosno predsjednikom Konferencije o (bivšoj) Jugoslaviji, lordom Peterom Carringtonom te Joseom Cutilheiom i Joaom de Deusom Pinheiom, održanog u Zagrebu 24. travnja 1992., inozemni gosti izrazili zadovoljstvo što Tuđman prihvaća osnovne stvari koje su predložili u pogledu ustrojstva BiH (Cutilheiov plan, S. M.), jer bi inače, kako su istakli, bilo vrlo teško postići ono što su naumili (Pinheiro). Ujedno, ustvrdili su kako vjeruju da je to jedini način da se dođe do mira u Bosni, pri čemu je činjenica što imaju podršku hrvatskih vlasti vrlo dragocjena (Carrington). Polovicom kolovoza Tuđman je istaknuo kako mu je Jose Cutilheiro priznao da je u odnosu na politiku međunarodne zajednice prema BiH hrvatska strana najkonstruktivnija te da potpuno prihvaća međunarodne prijedloge (v. *Sl. Dalmacija*, 25/4/92., 6; 15/8/92., zadnja str.).

Ipak, nesumnjivo je da je snaga srbijanske oružane agresije, koja je djelomično prijetila fizičkoj, a temeljito političko-samobitnoj egzistenciji Hrvata i Muslimana/Bošnjaka, presudno utjecala ne samo na amortizaciju konfliktnog značaja konceptualnih suprotnosti između HDZ-a BiH i SDA nego na gotovo instinktivno približavanje dvaju naroda i na udruživanje obrambenih potencijala.

U takvim prilikama njihova rukovodstva nisu bila voljna iskoristiti vlastite političke ili vojne prednosti u međusobnoj konfrontaciji. Štoviše, u interesu suzbijanja srbijanske oružane agresije Hrvati su dali osjetan doprinos naoružavanju Muslimana/Bošnjaka, dopuštali su da se na prostorima koje su obranili od agresije i na kojima su bili vojno nadmoćni u odnosu na njih doseljavaju izrazito brojne muslimanske/bošnjačke izbjeglice te da se na njima etablira muslimanska/bošnjačka Armija BiH (v. Marijan, 2004., 227-228, 235).

Dok su jedini valjani oslonac nalazili u Hrvatima ("ne može se prikriti činjenica da su u ključnim trenucima Hrvatska i bosanski Hrvati spasili Muslimane" – Almond, 2004., 163), Muslimani/Bošnjaci nisu bili voljni iskoristiti, primjerice, u među-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

narodnim krugovima proširenu praksu po kojoj ih se doživljavalo kao jedine autentične predstavnike BiH kako bi oslabili hrvatske vojne pozicije unutar spomenute zemlje. Mjesto toga poslužili su se svojim statusom da ih dodatno ojačaju. Sukladno tome, kako je Hrvatska vojska bila jedina inozemna sila spremna da se oružano uključi u protusrpski obrambeni napor, Muslimani/Bošnjaci tu su spremnost pozdravili, dali joj poticaj te na taj način pred međunarodnom zajednicom legitimirali nazočnost HV-a u BiH.

Tako je Alija Izetbegović polovicom lipnja izjavljivao kako "postoji prisustvo izvjesnih hrvatskih snaga (HV-a, S. M.) u Hercegovini oko Stolca, ali one gone zajedničkog agresora" (*Sl. Dalmacija*, 17/6/92., 5). Ujedno, po vlastitoj izjavi, sam je Izetbegović početkom listopada 1992. tražio od hrvatskoga predsjednika da pošalje HV u Bosansku Posavinu kako bi ojačao obrambene pozicije tamošnjega HVO-a (v. Izetbegović, 2001., 130). Prikazan muslimanski/bošnjački odnos prema nazočnosti HV-a u BiH bio je jednim od bitnih razloga što Hrvatska, za razliku od Savezne Republike Jugoslavije, nije sankcionirana i izolirana zbog nazočnosti svojih trupa u BiH. Istodobno, u interesu konsolidacije protusrpskih obrambenih napora, Muslimani/Bošnjaci prihvatili su i utemeljenje hrvatske vojne komponente u BiH – Hrvatsko vijeće obrane (HVO) – te njegovo uklapanje u Oružane snage BiH. Time je izbjegnuto da HVO bude smatran, za razliku od Vojske Republike Srbije, paravojnom formacijom unutar BiH.

O tadašnjem pak muslimanskom/bošnjačkom odnosu prema HVO-u vrlo slikovito svjedoči izjava kojom je, polovicom lipnja 1992., ministar vanjskih poslova BiH Haris Silajdžić opisao status te vojne formacije pred Vijećem sigurnosti UN-a. Osim što je tom prilikom napomenuo da se HVO bori u okviru jedinstvenih snaga BiH, pod zajedničkim zapovjedništvom i u okviru vojnih zadataka postavljenih od vlade Republike BiH, Silajdžić je ustvrdio kako se "ovi hrabri borci (borci HVO-a, S. M.) bore za slobodu i neovisnost BiH kao dio obrambenih snaga naše zemlje" (Krmčević i sur., 1998., 174).

Uz to, snaga srbijanske agresije utjecala je i na pojavu učestalih hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih pregovora, kojima su se namjeravali osnažiti obrambeni napori nadilaženjem postojećih suprotnosti. One su se pak naročito snažno očitovale početkom srpnja. Naime, pošto su 3. srpnja na sjednici Predsjedništva HZ Herceg-Bosne Hrvati dodatno osnažili pozicije iste tvorevine (v. Ribčić, 2000., 52-54) i time jasno pokazali da ne odustaju od teritorijalizacije svoje suverenosti, *de facto* muslimanska/bošnjačka Vlada BiH izdala je 5. srpnja priopćenje u kojem je "sve odluke samozvane HZ Herceg-Bosne" proglašila nelegalnima i nelegitimnima. Ujedno, naglašavajući potrebu "intenziviranja angažmana svih raspoloživih efektivna u

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

jačanju legalnih državnih institucija, a prije svega Armije Republike BiH ... koja će biti sposobna suprotstaviti se svim oblicima agresije, terora i destrukcije protiv Republike BiH", Vlada je ustvrdila da postoji potreba "da se na razini svih organa i institucija Republike BiH hitno ispita umiješanost svih činilaca izvan BiH u destrukcijskoj aktivnosti protiv Republike BiH te da se o tome zauzmu stajališta i da se o tome obavijesti domaća i međunarodna javnost" (*Sl. Dalmacija*, 06/7/92., 4).

Važan iskorak prema nadilaženju hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih suprotnosti proizišlih iz različitih pristupa unutrašnjem uređenju BiH učinjen je potpisivanjem "Sporazuma o prijateljstvu i suradnji između Hrvatske i BiH" 21. srpnja 1992.

Uz ostalo, taj je sporazum nudio i određeni vid razrješenja političko-pravne dimenzije hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa. Preciznije, u njemu je izražena muslimanska/bošnjačka pripravnost za uređenje BiH koje bi podrazumijevalo i uspostavu "konstitutivnih jedinica", čime se ostavljao dojam da Muslimani/Bošnjaci zapravo prihvaćaju temeljna načela Cutilheirova plana. Tako je u prvoj točki Sporazuma stajalo: "Predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine (Alija Izetbegović, S. M.) i predsjednik Republike Hrvatske (Franjo Tuđman, S. M.) suglasili su se da će buduće državno uređenje Bosne i Hercegovine polaziti od načela pune jednakopravnosti triju konstitutivnih naroda: Muslimana, Hrvata i Srba. Ustavno-političko uređenje zemlje temeljit će se na konstitutivnim jedinicama, pri osnivanju kojih će se voditi računa o nacionalnim, povijesnim, kulturnim, gospodarskim, prometnim i drugim elementima."

Ujedno, u tom se Sporazumu očitovala i hrvatska spremnost za odustajanje od projekta Herceg-Bosne nakon svestrana prihvatanja novoga političko-pravnog modela unutrašnjeg uređenja BiH. S tim u vezi, u drugom pasusu šeste točke Sporazuma stajalo je: "Privremena civilna vlast, nastala u ratnim uvjetima u okviru Hrvatskog vijeća obrane, uskladit će se što prije s ustavnopravnim poretkom Republike Bosne i Hercegovine, o čemu će se odmah povesti razgovori u duhu načela iz točke 1. ovog Sporazuma."

Osim toga, kroz prvi pasus navedene točke HVO-u je od muslimanske/bošnjačke strane izričito potvrđen status legalne vojne formacije unutar Oružanih snaga BiH: "Oružani dio Hrvatskog vijeća obrane sastavni je dio jedinstvenih oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine. Hrvatsko vijeće obrane će imati svoje predstavnike u zajedničkom zapovjedništvu oružanih snaga Bosne i Hercegovine" (uvid u Sporazum posredstvom: Tuđman, 2005., 212-214).

Međutim, ni službena međunarodna potpora Cutilheirovu planu ni snaga srbijanske agresije, a ni, po svemu sudeći, iskreni naponi usmjereni na usuglašavanje hrvatsko-musli-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

manskih/bošnjačkih stavova niti postignuti "Sporazum" – nisu uspijevali otkloniti duboke koncepcijske suprotnosti između dviju strana. Problem je bio u tome što su u kontekstu glavnoga pitanja, onoga koje se odnosilo na način konstituiranja te na stupanj samouprave "konstitutivnih jedinica", vodstva HDZ-a BiH i SDA ostajala na suprotnim gledištima. Jer, dok su Hrvati kontinuirano držali da njihovo formiranje podrazumijeva BiH kao (kon)federaciju triju, uvjetno rečeno, nacionalnih jedinica koje bi konsenzusualno odlučivale o zajedničkim bosansko-hercegovačkim predmetima, Muslimani/Bošnjaci bez ikakva su posustajanja ustrajali na platformi unitarne BiH, u kojoj bi se ravnopravnost naroda očitovala kroz pravo svakog od njih na zaštitu vlastita kulturnog identiteta. Pri tome su držali da "konstitutivne jedinice" trebaju biti tek svojevrsne regije s relativno niskim stupnjem autonomije, unutar kojih bi, u većini slučajeva, Muslimani/Bošnjaci bili brojčana većina.

Da muslimansko/bošnjačko pristajanje uz "Sporazum o prijateljstvu i suradnji između Hrvatske i BiH" nije značilo i pristanak na (kon)federalizaciju BiH upečatljivo svjedoče dvije, gotovo istodobne i izuzetno bitne manifestacije muslimanskih/bošnjačkih ambicija u pogledu unutrašnjeg uređenja iste zemlje. Konkretno, 17. srpnja 1992., *de facto* muslimanska/bošnjačka Vlada i Predsjedništvo BiH izjasnili su se za regionalizaciju BiH na ekonomskom, kulturnom, povijesnom i etničkom načelu "koja ne bi bila kantonizacija" te koja bi se "ostvarila putem općina i regija." Na temelju takve regionalizacije nastale bi najmanje četiri regionalne jedinice sa središtima u Sarajevu, Mostaru, Banjoj Luci i drugdje. Uz navedeno, na razini same BiH opseg samoupravnih prava svakog od naroda – zapravo manjinskih među njima pošto bi u takvoj BiH na temelju vlastite brojčane nadmoći Muslimani/Bošnjaci koncentrirali političku moć u vlastitim rukama – zamišljen je kao "mogućnost šticećenja i razvijanja vlastitog jezika, kulture, odgoja i obrazovanja."

Osim spomenutog, Predsjedništvo i Vlada BiH te "predstavnicima bosansko-hercegovačkih (promuslimanskih/bošnjačkih, S. M.) parlamentarnih stranaka" 22. kolovoza 1992. izjasnili su se za BiH kao "decentraliziranu državu s razvijenom regionalnom i lokalnom samoupravom, te sa suverenitetom građana ("građanska BiH", S. M.) i ravnopravnosti nacija (primarno ravnopravnost na polju jezika, kulture, odgoja i obrazovanja, S. M.) (*Slobodna Dalmacija*, 19/7/92., 4; 23/8/92., zadnja stranica).

Vodstva HDZ-a BiH i SDA bez ikakva su primjerenog razrješenja međusobnih protivnosti dočekala kraj ljeta, odnosno početak razdoblja unutar kojeg će pojedini, novonastali realiteti snažno utjecati na bosansko-hercegovačke prilike.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

Naime, u predratnom je razdoblju službena međunarodna politika bez većih problema pokušavala razriješiti bosansko-hercegovačku problematiku (kon)federalizacijom BiH. No karakter srbijanske oružane agresije, očitovan kroz masovna ubojstva, silovanja, teror u koncentracijskim logorima, razaranja nepokretne imovine i kulturne baštine, protjerivanja stanovništva itd. doveo je do snažne senzibilizacije međunarodne javnosti u kontekstu bosansko-hercegovačkih zbivanja.

Njezin najistaknutiji politički rezultat bio je u tome što su se u dominantnom dijelu međunarodne javnosti stvorile vrlo snažne simpatije prema Muslimanima/Bošnjacima. Uglavnom na temelju uvjerenja po kojem su oni jedine nevine žrtve političke i ratne zbilje u BiH. Te su pak simpatije gotovo bez iznimke utjecale na to da se i unitarnu platformu SDA – od muslimanske/bošnjačke strane spretno predstavljenu kao jedinu platformu koja osigurava očuvanje bosansko-hercegovačkog multikulturalizma i međuetničkog suživota – u spomenutom dijelu međunarodne javnosti stalo doživljavati i kao jedinu etički valjanu koncepciju ustrojstva BiH. Nasuprot tome, (kon)federalizaciju te zemlje, čemu su također pridonijela spretna i ustrajna muslimanska/bošnjačka uvjeravanja, po kojima (kon)federalizacija vodi uništenju bosansko-hercegovačkog multikulturalizma i suživota, stalo se doživljavati kao izrazito negativan oblik razrješenja navedene problematike, kao svojevrsan politički *magnum crimen*.

U tim okolnostima, ispravno uočivši u kolikoj su im mjeri simpatije međunarodne javnosti i njezina politička podrška proširili manevarski prostor, Muslimani/Bošnjaci posve otvoreno djeluju na unitarizaciji BiH te tijekom ljeta intenzivno rade na urušavanju Cutilheirova plana, koji su zapravo još prije priznanja odbili.⁷ Pri tome službena međunarodna politika nije bila u prilici da pritiskom, izolacijom ili sankcijama, čime se obilno služila u slučaju Srba, prinudi muslimansku/bošnjačku stranu na konstruktivan odnos prema, praktički već finaliziranim, rješenjima postojećega međunarodnog plana, što ga je podržavalo i samo Vijeće sigurnosti UN-a.

Primjerice, u Rezoluciji 752 od 15. svibnja 1992. Vijeće sigurnosti, uz ostalo, "pozdravlja napore poduzete od Europske zajednice u okviru rasprave o ustavnom uređenju za Bosnu i Hercegovinu pod okriljem Konferencije o Jugoslaviji, zahtijeva da se rasprave obnove bez odgode i zahtijeva od tri zajednice u Bosni i Hercegovini da aktivno i konstruktivno sudjeluju u tim raspravama na trajnom temelju po preporuci glavnoga tajnika i da zakluče i provedu ustavna uređenja tako kako se izrađuju u tripartitnim razgovorima" (autorov prijevod / uvid u rezoluciju uz pomoć interneta).

Izolacija i sankcioniranje muslimanske/bošnjačke strane zbog neprihvatanja međunarodnoga plana bio bi izrazito ne-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

popularan i kontraproduktivan čin u ozračju promuslimanskog/probošnjačkog raspoloženja međunarodne javnosti, njezine podrške unitarizaciji BiH te sve intenzivnijih najava infiltracije islamskih zemalja, odnosno njihovih državljana u bosansko-hercegovačku problematiku ako izostane službena međunarodna podrška Muslimanima/Bošnjacima.

Kako se pri tome u vodećim krugovima službene "bosansko-hercegovačke" međunarodne politike, u principu rukovodene od Europljana i Amerikanaca, gledalo na (potencijalnu) "islamsku infiltraciju", upečatljivo svjedoče izjave Davida Owena⁸ pred Skupštinom Vijeća Europe 3. listopada 1992. godine:

"Muslimani cijelog svijeta neće nikada oprostiti Europi ako Europljani nastave podnositi povrede ljudskih prava stanovnika Bosne i Hercegovine ... Nastavi li se to, mogle bi se osloboditi snage koje jednog dana više nećemo biti u stanju obuzdati." Slične je izjave početkom listopada 1992. Owen dao i talijanskom listu "Corriere della Sera", u kojem je napomenuo da "muslimanski svijet neće nikada oprostiti" ako se ne zaustavi bosansko-hercegovačka tragedija te da je dolazak dobrovoljaca iz islamskih zemalja u ispomoć Armiji BiH "tek prvi znak" onoga što bi se moglo dogoditi ako se ne apsolvira bosansko-hercegovački slučaj (*Slobodna Dalmacija*, 4/10/92., 14; 5/10/92., 20-21).

Očekivani rezultat novonastale konstelacije odnosa bio je u propasti Cutilheirova plana. Kako, međutim, međunarodna zajednica nije mogla dopustiti da potraje stanje u kojem nema nikakve osnove za politički dogovor oko unutrašnjeg uređenja BiH i uspostavu mira, jednostavno je dovedena u poziciju da žurno kreira i ponudi novi model ustrojstva te zemlje. No takav koji bi ponajprije odgovarao muslimanskoj/bošnjačkoj strani, koju se u novim prilikama moglo "natjerati" na kooperativnost tek maksimalnim povlađivanjem njezinim interesima.

U tom smislu važan je iskorak napravljen na zasjedanju Londonske konferencije od 26. do 28. kolovoza 1992. Osim što je na tom skupu odlučeno da se, u međuvremenu "zamrla" Konferencija o (bivšoj) Jugoslaviji, praktički trenutačno reaffirmira te utemelji kao tijelo u permanentnom djelovanju sa sjedištem u Ženevi, na njemu su iskazane i nove međunarodne ambicije u pogledu razrješenja bosansko-hercegovačke problematike. Njih je vrlo jasno očitovao novi supredsjedatelj Konferencije o bivšoj Jugoslaviji Cyrus Vance svojom izjavom kako se "koncept podjele BiH na srpske, hrvatske i muslimanske teritorije, poznat kao kantonizacija, u prošlosti pokazao neprihvatljivim" (prema: Begić, 1997., 104).

Samo otpočinjanje Nove stalne međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji (MKBJ) 3. rujna 1992. označilo je i početak konkretnoga djelovanja međunarodne zajednice na iznalasku novoga modela unutrašnjeg uređenja BiH. U koliko

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

je mjeri rečeno djelovanje bilo determinirano aktualnim političkim prilikama, odnosno neopterećeno ustavnim određenjem BiH kao države triju konstitutivnih, suverenih i jednakopravnih naroda te modelima vezanim uz etički utemeljeno i funkcionalno rješenje međuetničkih odnosa, svjedoči sam David Owen u svojoj, naknadno objavljenoj, knjizi u kojoj opisuje svoje sudjelovanje u pokušajima razrješenja (i) bosansko-hercegovačke problematike. U njoj izričito navodi kako se, usprkos promišljanjima o novom davanju poticaja, zapravo u dotadašnjem modelu (Cutilheirovu planu) od toga odustalo, jer unatoč tome što ga je "predsjednik Izetbegović 18. ožujka isprva bio prihvatio, kasnije je promijenio mišljenje, pa smo smatrali da je prošlo premalo vremena od tog odbijanja da bismo na planu napravljenom na toj osnovi dali bilo kakve izgleda u međunarodnoj zajednici, a da se o Izetbegoviću i ne govori" (Owen, 1998., 99). Mjesto toga početkom listopada odlučeno je da konceptualna osnova novom planu bude u uređenju BiH kao unitarne decentralizirane države, u kojoj bi "značajne djelatnosti provodilo četiri do deset područja" utemeljenih, kako će se vidjeti, dijelom na etničkom, a dijelom na neetničkom principu (Owen, 1998., 98).

Osim istaknutog, za unutrašnje bosansko-hercegovačke odnose od posebne je važnosti bilo to što do spomenute redefinicije međunarodne politike i njezine "potrage" za novim ustavnim aranžmanom dolazi u vremenu kada se nakon višemjesečnih, vrlo razornih i intenzivnih ratnih sukoba uvelike stabiliziraju bosansko-hercegovačke linije fronte. Jer pošto su pod svoju kontrolu stavili oko 63% BiH, Srbi više nisu iskazivali namjeru da posredstvom znatnijih ofenzivnih djelovanja ugrožavaju živote vlastitih vojnika niti da se zbog takvih akcija izlažu dodatnim međunarodnim pritiscima.

Štoviše, još tijekom Londonske konferencije SDS BiH očitovao je spremnost za prepuštanje oko 15% osvojenoga bosansko-hercegovačkog teritorija Hrvatima i Muslimanima/Bošnjacima u zamjenu za dokidanje sankcija i priznanje subjektiviteta srpske republike unutar BiH koja bi nakon transfera teritorija zauzimala nekih 50% njezine površine (v. *Sl. Dalmacija*, 29/8/92., 15; 30/8/92., 12). U skladu s tim, najveći dio obranjenih hrvatskih i muslimanskih/bošnjačkih prostora više nije bio egzistencijalno ugrožen od srpske vojske.

POČETNI ORUŽANI SUKOB IZMEĐU HVO-A I ARMIIJE BIH I POKUŠAJI MIRNOG RAZRJEŠENJA HRVATSKO-MUSLIMANSKIH/ BOŠNJAČKIH POLITIČKIH SUPROTNOSTI (LISTOPAD-PROSINAC 1992.)

Prikazane političko-vojne promjene dovele su do toga da su potkraj ljeta 1992. radikalno redefinirane hrvatske i muslimanske/bošnjačke pozicije, a samim tim i karakter hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa. U novim okolnostima Musli-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

mani/Bošnjaci ne samo da su i nadalje doživljavani kao jedini reprezentanti bosansko-hercegovačkoga državnog identiteta nego su na temelju široko proširenih simpatija međunarodne javnosti uspjeli oboriti Cutilheirov plan te navesti službenu međunarodnu politiku da rješenje za unutrašnje uređenje BiH potraži u modalitetima koji su u najvećoj mjeri odgovarali upravo njima. Osim toga, umanjivanje prijetnje od znatnijih srpskih napadačkih djelovanja, do koje dolazi pošto su ostvareni ciljevi srbijanske agresije, omogućilo je Muslimanima/Bošnjacima da osnaže pozicije Armije BiH. Ona postaje najbrojnijom bosansko-hercegovačkom oružanom silom, koja, po izjavama njezina tadašnjeg zapovjednika Sefera Halilovića, u kolovozu 1992. raspolaže s nekih 170.000, a već u siječnju 1993. sa 260.000 vojnika (v. Shrader, 2003., 51).

S druge strane, promjena međunarodnih ambicija u kontekstu unutrašnjeg uređenja BiH dovela je vodstvo HDZ-a BiH, koje nije iskazivalo namjeru da odustane od rješenja bliskih dotadašnjem međunarodnom planu, u krajnje nepovoljan položaj.⁹ Jer za razliku od prethodnog razdoblja, u kojem je službena međunarodna politika, dajući poticaj Cutilheirovu modelu, pozitivno vrednovala hrvatsko zalaganje za (kon)federativno uređenje, u promijenjenim se prilikama isti oblik djelovanja doživljavao izrazito negativno.

S tim u vezi, ustrajati na (kon)federalizaciji BiH, dakle na onom ustrojstvu za koje je vodstvo HDZ-a držalo da u najvećoj mjeri odgovara hrvatskim interesima, koje je bilo kompatibilno s ustavnim određenjem BiH te s njezinim višenacionalnim karakterom, značilo je izložiti se, za početak, međunarodnim antipatijama, odnosno nakon ponude novog, po svoj prilici unitarnim rješenjima sklonoga plana, međunarodnom pritisku, sankcijama i izolaciji.

Ujedno, nastaviti s takvim zalaganjem u prilikama u kojima muslimanska/bošnjačka strana ima osigurano međunarodno zaleđe, u kojima su se međunarodne i muslimanske/bošnjačke ambicije prema BiH gotovo stopile, u kojima je ustrajavanje na (kon)federalizaciji vodilo izlaganju međunarodnoj nemilosti – značilo je i suočiti se s radikalnim popuštanjem muslimanske/bošnjačke tolerancije prema hrvatskim (kon)federalističkim aspiracijama i s njima povezanim aktivitetom.¹⁰ Popuštanjem na koje je posebno poticajno djelovalo to što je veći dio prostora na koje je vodstvo HDZ BiH računalo kao na prostore hrvatske nacionalne jedinice stekao, priljevom izbjeglica s prostora pod srpskom kontrolom, izrazitu muslimansku/bošnjačku demografsku nadmoć, što je nakon ostvarenja vojnih ciljeva agresije osjetno umanjen srpski pritisak na glavninu obranjenih muslimanskih/bošnjačkih teritorija te što se najveći dio od nekih 35.000 do 50.000 vojnika HVO-a na-

lazio u okruženju mnogo nadmoćnije Armije BiH (v. Shrader, 2003, 50-51).

Promjena hrvatskih i muslimanskih/bošnjačkih pozicija i odnosa nije automatski dovela do nestanka spremnosti za dogovorno razrješenje međusobnih suprotnosti, pa su nastavljani pregovori koji su ih trebali otkloniti. Franjo Tuđman i Alija Izetbegović sklopili su 23. rujna 1992. Dodatak sporazumu o prijateljstvu i suradnji između BiH i Hrvatske. Tim se sporazumom pokušalo dati dodatni poticaj iznalasku rješenja u kontekstu političko-pravnog uređenja BiH te naporima za objedinjavanjem oružanog otpora unutar BiH između HVO-a i Armije BiH i između tih bosansko-hercegovačkih formacija s Hrvatskom vojskom.

Naknadno, 29. rujna 1992., Tuđman i Izetbegović složili su se da u cilju jačanja vlastitih pozicija unutar međunarodno vođenih pregovora o unutrašnjem uređenju BiH hrvatska i muslimanska/bošnjačka strana pokušaju podnijeti zajednički prijedlog unutrašnjeg uređenja BiH kojim bi bilo omogućeno da na tim pregovorima zajedno nastupe (v. *Sl. Dalmacija*, 25/9/92., 20; 30/9/92., zadnja str.).

No kako se ni u prijašnjem, za postizanje dogovora daleko pogodnijem, razdoblju nije uspjelo doći do kompromisnog rješenja, u novim su se prilikama, karakterističnim po muslimanskoj/bošnjačkoj političko-vojnoj superiornosti, vrlo teško mogle otkloniti konceptijske suprotnosti. Sad su se one beskonfliktno mogle apsolvirati jedino tako da vodstvo HDZ-a BiH odbaci postojeći ustavni status hrvatskog naroda, po kojem je on bio suveren i naspram Muslimana/Bošnjaka i Srba ravnopravan, odnosno da odustane od pokušaja njegove konkretizacije te prihvati BiH kao zapravo muslimansku/bošnjačku nacionalnu državu, u kojoj bi Hrvati u osnovi bili nacionalna manjina. Kako do danog razdoblja hrvatska strana još nije izgubila potencijal koji joj je omogućavao da barem pokuša ustrajati na vlastitim autentičnim ciljevima, do prikazanog oblika "sporazumijevanja" nije moglo doći.

Okolnosti koje nisu omogućavale iznalazak kompromisnog rješenja te unutar kojih je prostor za nasilno "razrješenje" duboko pogoršanih i "naelektriziranih" hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa postajao sve širi svakako su utjecale i na pojavu prvih snažnijih, politički motiviranih, oružanih sukoba između HVO-a i Armije BiH.

Takvi sukobi izbijaju još potkraj srpnja, pošto je Armija BiH krenula u zauzimanje pretežno hrvatskih naselja unutar Sarajeva pod kontrolom HVO-a (Stup, Otes, Doglode, Azići, Bare). Sukobi se nastavljaju početkom kolovoza u okolici Kiseljaka (v. Boras, 2002., 106-107) te početkom rujna kad Armija BiH zauzima spomenute dijelove Sarajeva [upravo s tih

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

prostora Armija BiH pokušat će krenuti u deblokadu grada, no ne samo da će ti pokušaji završiti neuspjehom nego će u protuudaru srpska vojska do kraja 1992. osvojiti najveći dio tih, pretežito hrvatskih, dijelova Sarajeva (v. Krmpotić i sur., 1998., 185, 198, 199; *Sl. Dalmacija*, 7/12/92., 10)]. Ipak, oružane konfrontacije između Armije BiH i HVO-a poprimaju izrazito oštar karakter tek nakon što potkraj listopada započnu u Novom Travniku, Vitezu i Prozoru.

Unatoč žestini oružanih suprotstavljanja, koja su po svemu sudeći izazvali lokalni te u političkoj i vojnoj strukturi niže rangirani pojedinci,¹¹ vodstva obaju naroda, uz osudu onih koji su ih izazvali, vrlo su ih brzo uspjela zaustaviti. U tom je smislu od posebne važnosti bio susret Franje Tuđmana i Alije Izetbegovića 1. studenog 1992.

Istodobno, intenziviraju se razgovori između hrvatske i muslimanske/bošnjačke strane o formiranju središnjega zajedničkog zapovjedništva HVO-a i Armije BiH te lokalnih zajedničkih zapovjedništava. Uspostavom zapovjedne koordinacije između dviju vojnih komponenti Oružanih snaga BiH htjelo se dodatno pridonijeti izbjegavanju konfliktne artikulacije hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa te stvoriti odgovarajuće pretpostavke za bolji otpor srpskoj agresiji.

U sklopu tih uspješno vođenih pregovora postignut je početkom studenog i načelni dogovor u kontekstu uređenja zapovjednog odnosa između dviju vojnih formacija na lokalnoj razini. Po tom je dogovoru trebalo da "na teritoriju gdje HVO ima jači vojni ustroj mandat za formiranje zajedničkog zapovjedništva u kojemu će se nalaziti časnici Armije BiH i HVO-a" pripadne HVO-u, "a tamo gdje je Armija BiH snažnija" ona je trebala "imati mandat da formira zajedničku komandu" (*Sl. Dalmacija*, 7/11/92., 3). Riječ je bila o dogovoru čije će naknadno očitovano, različito tumačenje u bitnome pridonijeti pogoršanju hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa početkom 1993.

Na obuzdavanje i na otklanjanje mogućnosti da u tom razdoblju hrvatsko-muslimanske/bošnjačke oružane konfrontacije potaknu izbijanje širih konfrontacija uvelike je pak utjecalo predstavljanje početne verzije novoga međunarodnog plana, odnosno "Nacrta ustava za Bosnu i Hercegovinu", do čega dolazi potkraj listopada (Krmpotić i sur., 1998., 213).

Ukratko, navedeni je plan zamišljao BiH kao "decentraliziranu (federalnu) državu" koja bi se sastojala od "sedam do deset provincija." Gledano kroz prizmu centralnih zakonodavnih tijela, bosansko-hercegovački se federalizam trebao očitovati kroz dvodomnu strukturu državnoga parlamenta. S tim da bi se Donji dom birao "na osnovi proporcionalne za-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

stupljenosti u BiH kao cjelini", dok bi u Gornji dom provincijske vlade delegirale zastupnike iz svojih redova.

Samim je provincijama – koje su tek djelomično trebale biti ustanovljene na etničkom principu i koje se nisu smjele zvati imenima koja bi ih poistovjećivala s najbrojnijim nacionalnim zajednicama unutar njih – trebao pripasti širok, ali po političkom značenju drugorazredni, opseg samoupravnih prava. U presudnim pitanjima one su trebale ostati čvrsto "podređene" centralnim državnim tijelima. Pod njihovom je ingerencijom trebalo biti školstvo, radio i TV, kulturne ustanove i programi, izdavanje dozvola za obavljanje profesionalnih i obrtničkih djelatnosti, iskorištavanje prirodnih izvora, zdravstvena zaštita, socijalne službe i socijalno osiguranje, provincijske komunikacije, proizvodnja energije, kontrola poslovnih banaka i štedionica te ostalih finansijskih ustanova. Uz to, zamišljeno je da provincije imaju vlastite prvostupanj-ske sudove (građanski, kazneni, upravni, radni itd.) i prizivne sudove na međurazini, kontrolu nad provincijskim policijskim snagama te da, uz centralnu vladu, imaju i ovlasti u pogledu zaštite okoliša (uvid u plan posredstvom: Ivanović, 2000., 288-292).

U skladu s tim, usprkos tome što je međunarodna zajednica i u novoponudnom, baš kao i u prethodnom modelu polazila od (djelomične) etničke unutrašnje podjele BiH, riječ je bila o potpuno drugačijem pristupu bosansko-hercegovačkom unutrašnjem uređenju. Dok su po Cutilheirovu planu teritorijalne jedinice kao sunositeljice suverenosti trebale biti svojevrsne konfederalne države, po novim se prijedlozima međunarodne zajednice radilo tek o administrativno autonomnim dijelovima unutar decentralizirane, a zapravo unitarne, države. Takvima koji su tek prividno mogli biti smatrani etničkim samoupravnim područjima te dijelom rješenja koje osigurava međuetničku ravnopravnost unutar BiH.

U kontekstu temeljne, unitarne intonacije "Nacrta" – dakle dokumenta u čijoj su izradbi Muslimani/Bošnjaci izravno sudjelovali te za koji su čak i njegovi međunarodni kreatori govorili da ponajviše poštuje njihove interese – razumljivo je što je s oduševljenjem pozdravljen od muslimanske/bošnjačke strane te trenutačno odbačen od srpske (Filipović, 2000., knj. 1., 188, 233; Krmpotić i sur., 1998., 213; Owen, 1998., 102; *Sl. Dalmacija*, 30/10/92., 12; 31/10-1/11/92., 13-14). Hrvati su ga tek načelno prihvatili, pa je tako 29. listopada 1992. Mate Boban ocijenio "Nacr" kao "prihvatljivu osnovu za razgovor unatoč bitnim nedostacima". Istodobno je naglasio da bi se BiH trebala sastojati od "tri konstitutivne jedinice" koje bi bile podijeljene u više regija." Same bi regije imale etničku većinu

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

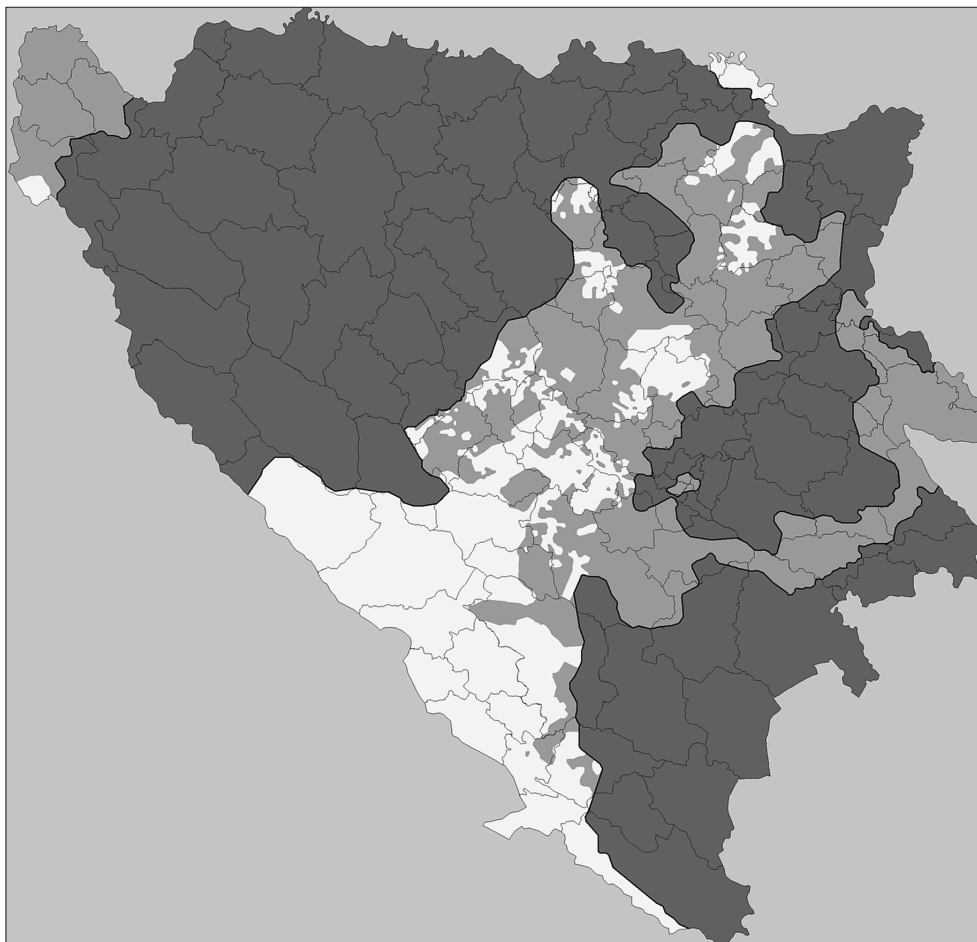
pojedine etničke zajednice ali bi u njima "pripadnici drugih naroda mogli živjeti u punoj slobodi i uživati ista demokratska prava kao i većina" (*Sl. Dalmacija*, 30/10/92., zadnja str.).

Naime, premda prezentirani "Nacrt" nije bio afirmativan za ciljeve vodstva HDZ-a BiH, on je u bitnim elementima bio nedovršen. Pred međunarodnom je zajednicom tek bilo da kroz spomenuti plan ponudi odgovore o tome kako u konačnici zamišlja statute bosansko-hercegovačkih naroda, koje mehanizme predviđa za zaštitu interesa brojčano manjinskih među njima¹² te na koji način kani izvesti podjelu BiH po provincijama. S tim u vezi Hrvati su računali da će za trajanja procesa iznalaska odgovora na spomenuta pitanja moći utjecati na međunarodnu zajednicu kako bi plan prilagodila njihovim zahtjevima. Čak do te mjere da u konačnici apsorpira konfederativne elemente svojstvene Cutilheirovu modelu. U tom je smislu bila posebno upečatljiva izjava Franje Tuđmana, dana prilikom njegova novogodišnjeg razgovora s glavnim urednicima hrvatskih medija, po kojoj se BiH "može održati samo kao konfederalna zajednica triju naroda" (*Sl. Dalmacija*, 31/12/92.-1/1/93., 4-5).

Pojavom "Nacrta" nastalo je stanje u kojem vodstva HDZ-a BiH i SDA iznova nisu imala razloga radikalizirati međusobne odnose. Valjalo je tek djelovati s ciljem da budući, cjelovit plan bude što bliži vlastitim ustrojstvenim htijenjima. Uspjeti u tome značilo je stvoriti uvjete za prihvaćanje novoga, finaliziranog i vlastitim nacionalnim interesima prilagođenog međunarodnog plana bez ikakva većeg problematiziranja. Predstavnici pojedinih naroda u BiH mogli su očekivati da će iskazivanjem kooperativnosti prema međunarodnoj zajednici pridobiti njezinu naklonost, koja bi predstavljala dragocjenu prednost u odnosu na sučeljavanje s bosansko-hercegovačkim suparnicima. Pri tome je bilo gotovo sigurno da će u skladu s međunarodnim htijenjima prema BiH te unitarnim tendencijama "Nacrta" zaokruženi međunarodni plan biti afirmativan za Muslimane/Bošnjake te protivan ambicijama i očekivanjima hrvatske strane. S tim u vezi s pravom je Alija Izetbegović polovicom prosinca 1992. tvrdio da Ustavni nacrt za Bosnu i Hercegovinu "ne predviđa podjelu Bosne na tri konstitutivne jedinice" te da je u toj "točki tako jasan da ne dopušta različita tumačenja" (*Sl. Dalmacija*, 17/12/92., 10-12). Ipak, nakon njegove prezentacije početkom siječnja 1993., odnosno nakon ponude kolokvijalno rečeno Vance-Owenova plana, nove će, umnogome neočekivane pojave, procesi i događaji bitno zakomplicirati i hrvatske i muslimanske/bošnjačke političke pozicije te karakter samih hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa.

VOJNA RASPODJELA TERITORIJA BOSNE I HERCEGOVINE POTKRAJ 1992.

Tanke crte – granice općina (1991.); podebljana crta – linija fronte između VRS i OS BiH; tamno – prostori pod kontrolom VRS (oko 63% BiH); bijelo – prostori pod kontrolom HVO-a (16% BiH); svijetlosivo – prostori pod kontrolom Armije BiH (21% BiH). Zemljovid izradio Saša Mrduljaš. Stanje na prostoru pod kontrolom OS BiH dijelom (u kontekstu rasporeda etničkih prostora) prema podacima iz: Gelo i sur., 1995.

BILJEŠKE

¹ Po popisu iz 1991. BiH je imala 4.364.574 stanovnika. Od toga je bilo 755.895 ili 17,32% Hrvata, 1.905.829 ili 43,67% Muslimana/Bošnjaka, 1.369.258 ili 31,37% Srba, 239.845 ili 5,50% Jugoslavena i 93.747 ili 2,14% ostalih (Marić, 1996., 234). Važno je napomenuti da je u razdoblju koje obrađujemo službeno ime pripadnika muslimanske/bošnjačke zajednice – "Muslimani". Tek potkraj 1993. Muslimani/Bošnjaci uzet će bošnjačko ime kao oznaku svoje etničke zajednice (I-mamović, 1998., 569). U priloženom radu služimo se s oba naziva,

"Muslimani/Bošnjaci". S prvim jer odražava stanje kakvo je bilo 1992., a s drugim zbog aktualnog realiteta.

² Nakon izbora u Skupštini BiH našlo se između 240 zastupnika (Vijeće građana 130 i Vijeće općina 110) 99 ili 41,25% Muslimana/Bošnjaka, 85 ili 35,41% Srba, 49 ili 20,41% Hrvata te 7 ili 2,93% ostalih. Među zastupnicima njih 86 ili 35% pripadalo je SDA, 72 ili 30% Srpskoj demokratskoj stranci (SDS), 44 ili 18,35% HDZ-u. Savez komunista BiH – Stranka demokratskih promjena – osvojio je 14 ili 5,83%, Savez reformskih snaga Jugoslavije za BiH, tj. partija saveznog premijera Ante Markovića, 12 ili 5,00%, a ostale stranke 12 ili 5,00% mjesta (Herceg i Tomić, 1998., 85, 77). Dakle, SDA je imao 87% muslimanskih/bošnjačkih, SDS 85% srpskih, a HDZ 90% hrvatskih zastupnika. U skladu s navedenim, osim što su ove stranke bile istinskim zastupnicama svojih nacionalnih baza, one su zajedno držale 202 ili 84% zastupničkih mjesta.

³ U skladu s ustaljenom praksom pri opisu i analizi međunarodnih i međuetničkih odnosa (v. Vukadinović, 1989., 134), u priloženom smradu vladajuću politiku u Hrvatskoj i među Hrvatima u BiH (HDZ) nerijetko identificirali općim hrvatskim imenom, a vladajuću politiku među Muslimanima/Bošnjacima (SDA) općim muslimanskim/bošnjačkim imenom. Jasno, to ne znači da u kontekstu artikulacije tadašnjih hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa velik dio Hrvata i Muslimana/Bošnjaka nije zauzimao stavove različite od stavova vlastitih pozicionih politika.

⁴ Riječ je bila o (neuspješnom) pokušaju izmjene karaktera već utvrđenoga referendumskog pitanja koje je glasilo: "Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državu ravnopravnih građana, naroda BiH – Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive?" Taj oblik pitanja, kao i datum održavanja referenduma, HDZ BiH prihvatio je tijekom zasjedanja Skupštine BiH 25. siječnja 1992. (v. Izetbegović, 2001., 107). Međutim, pošto se početkom veljače međunarodna zajednica uključila u proces rješavanja pitanja državnoga statusa i unutrašnjeg uređenja BiH, prilikom čega je očitovala podršku složenom uređenju te zemlje – vodstvo HDZ-a BiH procijenilo je da bi se i referendumsko pitanje trebalo preoblikovati tako da bude afirmativno za takvo ustrojstvo BiH.

⁵ S obzirom na činjenicu da je najveći dio građana BiH koji se na popisu iz 1991. izjasnio Jugoslavenima pripadao kojem od triju bosansko-hercegovačkih naroda, može se zaključiti da je stvarni muslimanski/bošnjački udio u ukupnom stanovništvu te zemlje sigurno bio za nekoliko postotaka veći od 43,67%.

⁶ Spomenutog je datuma na konferenciji za tisak, što ju je upriličio SDA, rečeno kako će na daljnjim pregovorima pod okriljem međunarodne zajednice "SDA prezentirati svoje zalaganje za jedinstvenu i građansku republiku", da će "partnerima predložiti (taj) stav o uređenju BiH i predložiti da odustanu od koncepta izgradnje republike na nacionalnom ključu i njezinoj podjeli (odnosno, da odustanu od potpisanog plana, S. M.) jer je on neprimjenjiv u Bosni i Hercegovini", zatim "ako Europa, pak, prihvati jedan takav apsurdan plan i iscertavanje karata podjele BiH, igra će se morati voditi do kraja, a on će biti u trenutku kada se upriliči referendum građana kada će

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

narod reći 'ne' podjeli Bosne i Hercegovine" te da je SDA "pozvala sve građane, političke stranke i udruženja kojima je na srcu BiH, da kažu odlučno 'ne' njezinoj podjeli" (Cutilheirovu planu, S. M.) (*Sl. Dalmacija*, 26/3/92., 4).

⁷ O naznačenom djelovanju vodstva SDA Jose Cutilheiro kaže: "Poslije nekoliko pregovaračkih susreta naši su principi za buduće ustavno uređenje BiH bili prihvaćeni od sve tri strane (Muslimani, Srbi, Hrvati) u Sarajevu 18. ožujka (1992., S. M.) kao osnova za buduće pregovore. Ti su se pregovori nastavili, zajedno s razgovorima o unutrašnjoj podjeli teritorija BiH i ostalim problematikama do ljeta, kada su Muslimani iznevjerili prethodno sklopljen dogovor. Da to nisu učinili, bosansko se pitanje moglo razriješiti ranije, s manje ljudskih žrtava (uglavnom muslimanskih) i razaranja zemlje. Ali da budemo pošten, predsjednik Izetbegović i njegovi pomoćnici bili su ohrabreni da odbace dogovoreno i da se bore za unitarnu bosansko-hercegovačku državu od strane dobronamjernih i neupućenih, koji su držali da bolje poznaju problem (autorov prijevod teksta što ga je Jose Cutilheiro objavio u tjedniku "The Economist" (London), 9.-15. prosinca 1995. Vidjeti na internetskoj stranici: <http://www.balkan-archive.org.yu/politics/myth/underpeace.html>). Pristup ostvaren: 24/10/05. Ipak, ovaj prikaz treba ispraviti u dvije točke. Naime, Muslimani/Bošnjaci već su se potkraj ožujka 1992. jasno očitovali protiv postignutoga dogovora. Oni su, doduše, sudjelovali u svim susretima koji su se u aranžmanu međunarodne zajednice i s ciljem njebove (re)afirmacije i dogradnje odvijali do Londonske konferencije potkraj kolovoza iste godine. No unutar tih razgovora njihovi su naponi bili usmjereni prema potpuno suprotnom od onog u kojem se navedene susrete htjelo artikulirati, tj. bili su usmjereni prema onemogućavanju ikakve (re)afirmacije dogovora od 18. ožujka.

⁸ David Owen je "uime" EZ-a, zajedno sa Cyrusom Vencom kao predstavnikom UN-a, preuzeo od Petera Carringtona predsjedanje Konferencijom o bivšoj Jugoslaviji u kolovozu 1992.

⁹ Da očitovanje promijenjenih ambicija službene međunarodne politike naspram BiH nije utjecalo i na promjenu hrvatskih ambicija u pogledu njezina unutrašnjeg uređenja, posvjedočio je (do)priješnji predsjednik HDZ-a BiH i predsjednik Predsjedništva HZ Herceg-Bosna Mate Boban, koji je već 1. rujna 1992. izjavio: "Želimo nezavisnu BiH, zajedničku državu triju naroda u kojoj će, kao i drugi, Hrvati biti suvereni" (*Sl. Dalmacija*, 2/9/92., 6).

¹⁰ Zanimljivo je da Ustavni sud BiH, koji se nalazio pod muslimanskom/bošnjačkom kontrolom, upravo polovicom rujna donosi odluku o "neustavnosti Hrvatske zajednice Herceg-Bosna" (konstituirane još potkraj 1991.). Dakle, vrlo brzo nakon očitovanja novih, unitarnoj BiH sklonih ambicija službene međunarodne "bosansko-hercegovačke" politike (v. Krmpotić i sur., 1998., 200-201).

¹¹ Sudeći po tvrdnji visoko pozicioniranoga časnika Armije BiH Arifa Pašalića (koji je bio član zajedničke komisije Armije BiH i HVO-a koja je trebala ispitati tko je započeo navedene oružane sukobe) o postojanju dokaza da su pojedini časnici Armije BiH izazivali sukobe između te formacije i HVO-a, možda čak i zato što su bili "vrbovani od neprijateljskih obavještajnih službi", proizlazilo bi da su oružane

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

sukobe u Novom Travniku i Vitezu te u Prozoru izazvali Muslimani/Bošnjaci (v. *Sl. Dalmacija*, 8/12/92., 12).

¹² Kako se s pravom moglo očekivati da Donji dom, na osnovi očekivane, apsolutne muslimanske/bošnjačke brojčane nadmoći, funkcionira kao tijelo u kojem se bez zapreka artikulira interes najbrojnije nacije, realno je Gornji dom trebao biti mjestom zaštite interesa brojčano manjinskih naroda, tj. Hrvata i Srba. Međutim, u navedenom je dokumentu izostalo svako preciznije obrazloženje o tome koje bi interese i na koji način ta dva naroda mogla braniti u okvirima Gornjeg doma. U osnovi, sugestijom da u budućem Ustavu "treba uzeti u obzir činjenicu da postoje tri glavne 'etničke' (nacionalne/vjerske) skupine, kao i skupina 'ostalih'" – do daljnjeg je prolongiran odgovor na naznačena pitanja (uvid u plan posredstvom: Ivanović, 2000., 288-292).

LITERATURA

Almond, M. (2004.), Vještački nalaz, *Časopis za suvremenu povijest*, 36 (1): 143-176.

Amandmani LIX – LXXX na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine (1990.), Sarajevo, Novinsko-izdavačka organizacija Službeni list SRBiH.

Begić, I. K. (1997.), *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do daytonskog sporazuma (1991-1996)*, Sarajevo, Bosanska knjiga.

Boras, F. (2002.), *Kako je umirala Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina*, Mostar, nakladnik: Slobodan Praljak.

Čekić, S. (1994.), *Agresija na Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima 1991-1993.*, Sarajevo, Ljiljan.

Dnevni list *Slobodna Dalmacija*, Split, izdanja 1992.

Filandra, Š. (1998.), *Bošnjačka politika u XX. stoljeću*, Sarajevo, Sejtarija.

Filipović, M. (2000.), *Bio sam Alijin diplomata*, Bihać, Delta, knjiga prva.

Gelo, J., Grizelj, M., Akrap, A. (priredili) (1995.), *Stanovništvo Bosne i Hercegovine – narodnosni sastav po naseljima*, Zagreb, Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku.

Herceg, N., Tomić, Z. (1998.), *Izbori u Bosni i Hercegovini*, Mostar, Sveučilište u Mostaru/ Centar za studije novinarstva.

Imamović, M. (1998.), *Historija Bošnjaka*, Sarajevo, Preporod.

Ivanović, V. (2000.), *Raspad Jugoslavije i stvaranje BiH 1990. – 1995.* (doktorska disertacija), Zagreb, Fakultet političkih znanosti.

Izetbegović, A. (2001.), *Sjećanja*, Sarajevo, TKD Šahinpašić.

Krmpotić, M., Tomljanović, I., Makovička, E. (istražili i pripremili) (1998.), *Kronologija rata – Hrvatska i Bosna i Hercegovina 1989.-1998.*, Zagreb, Hrvatski informativni centar.

Marić, F. (1996.), *Pregled pučanstva Bosne i Hercegovine između 1879. i 1995. godine*, Zagreb, Katehetski salezijanski centar.

Marijan, D. (2004.), Vještački nalaz: o ratnim vezama Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1991.-1995.), *Časopis za suvremenu povijest*, 36 (1): 211-247.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

Marijan, D. (2006.), Sukob HVO-a i ABiH u Prozoru, u listopadu 1992., *Časopis za suvremenu povijest*, 38 (2): 379-402.

Owen, D. (1998.), *Balkanska Odiseja*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada / Hrvatski institut za povijest.

Rezolucija Vijeća sigurnosti 752 (15. svibnja 1992). Posredstvom Internet-stranice: <http://www.nato.int/ifor/un/u920515a.htm> – pristup ostvaren 12/01/07.

Ribičić, C. (2000.), *Geneza jedne zablude – Ustavopravna analiza formiranja i djelovanja Hrvatske zajednice Herceg-Bosne*, Zagreb / Sarajevo / Idrija, Jesenski i Turk / Sejtarija / Založba Bogataj.

Rotim, K. (1997.), *Obrana Herceg-Bosne*, Široki Brijeg, Grafotisak, knjiga prva.

Shrader, C. R. (2003.), *Muslimansko-hrvatski građanski rat u Srednjoj Bosni*, Zagreb, Golden marketing / Tehnička knjiga.

Tuđman, M. (priredio) (2005.), *Istina o Bosni i Hercegovini: dokumenti 1991. – 1995.*, Zagreb, Slovo M.

Ustavi i ustavni zakoni (1974.), Zagreb, Informator.

Valenta, A. (1991.), *Podjela Bosne i borba za cjelovitost*, Vitez, HKD "Napredak".

Vukadinović, R. (1989.), *Osnove teorije međunarodnih odnosa i vanjske politike*, Zagreb, Školska knjiga.

Political Dimension of Croatian-Muslim/Bosnian Relations in 1992

Saša MRDULJAŠ

Institute of Social Sciences Ivo Pilar – Centre Split, Split

International recognition of the independence of the state of Bosnia and Herzegovina (B&H) and the outbreak of intensive Serbian military aggression in April 1992 was the beginning of a new period of Croatian-Muslim/Bosnian relations. In this paper the author describes and analyses the political dimension of the said relations during the year 1992. Thus it is stressed that the international political action towards B&H at the time as well as exposure to very strong Serbian military aggression influenced a certain integration of the political and defensive efforts of the Bosnian-Herzegovinian Croats and Muslims/Bosnians. However, in the same year a decisive influence on the character of the Croatian-Muslim/Bosnian relations were the opposed goals (of the leaderships) of the two nations with regard to the internal constitution of B&H and a contradictory attitude of the international community towards that issue. While the leadership of the Croatian people strived towards the organisation of B&H as a complex state consisting of three, tentatively speaking, national territorial units, the political leaders of the Muslim/Bosnian community promoted the transformation of the same country into a unitarian, ethnically non-decentralised entity. The inability to coordinate the mentioned constitutional options in a particular set

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 847-868

MRDULJAŠ, S.:
POLITIČKA DIMENZIJA...

of circumstances could have easily caused the eruption of the Croatian-Muslim/Bosnian military aggression in Bosnia and Herzegovina. Especially having in mind the encouragement of certain parties that would have profited from such a conflict.

Key words: war in B&H, relations between Bosnian-Herzegovinian Croats and Muslim/Bosnians, international community, Serbs in B&H

Politische Dimension der kroatisch-muslimischen/bosniakischen Beziehungen 1992

Saša MRDULJAŠ
Ivo Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften –
Zentrum Split, Split

Mit der internationalen Anerkennung der staatlichen Unabhängigkeit Bosniens und Herzegowinas und dem Beginn der massiven militärischen Aggression durch serbische Einheiten im April 1992 setzt eine neue Epoche in den kroatisch-muslimischen/bosniakischen Beziehungen ein. In dieser Arbeit beschreibt und analysiert der Verfasser die politische Dimension dieser Beziehungen im Jahr 1992. Die damalige internationale Politik gegenüber Bosnien und Herzegowina sowie die Tatsache, dass das Land der militärischen Übermacht des serbischen Aggressors ausgeliefert war, hätten – so der Verfasser – in gewisser Weise den Zusammenschluss der bosnisch-herzegowinischen Kroaten und Muslime/Bosniaken im Bereich ihrer politischen und verteidigungsmilitärischen Anstrengungen bewirkt. Den Charakter der kroatisch-muslimischen/bosniakischen Beziehungen beeinträchtigten jedoch noch im selben Jahr die gegensätzlichen Zielsetzungen der politischen Führungskräfte der beiden Völker hinsichtlich der inneren Ordnung Bosniens und Herzegowinas sowie das diesbezügliche widersprüchliche Verhalten der internationalen Staatengemeinschaft. Während die kroatischen Volksvertreter für ein komplexes Bosnien und Herzegowina eintraten, das quasi aus drei nationalen Territorialeinheiten bestünde, strebten die muslimischen/bosniakischen Führungskräfte die Transformation des Landes zu einem unitären, ethnisch nicht dezentralisierten Staatsgebilde an. Die Unmöglichkeit, diese gegensätzlichen politischen Zukunftsvorstellungen unter einen Hut zu bringen, macht verständlich, warum es in der Folge zum Ausbruch von Gefechten zwischen Kroaten und Muslimen/Bosniaken kam, zumal auch adäquate Anregungen von Akteuren, denen ein solcher Konflikt gelegen war, nicht ausblieben.

Schlüsselbegriffe: Bosnienkrieg, Beziehungen zwischen bosnisch-herzegowinischen Kroaten und Muslimen/Bosniaken, internationale Staatengemeinschaft, Serben in Bosnien und Herzegowina